

Nesterenko L. O. Ostarbeiters of Chernihivshchyna (Chernihiv region): recruitment, working conditions abroad and life after return

The article summarizes statistical data concerning population of Chernihiv region taken to Germany for forced labor based on archival documents and evidence given by Ostarbeiters that are involved in the scientific circulation for the first time. The role of village headmen and policemen in the implementation of deportation is shown. The article also highlights transportation conditions, working and living conditions of workers abroad. Considerable attention is paid to the process of returning repatriates back home. The further work of MVD (Ministry of Internal Affairs) and KGB (Committee for State Security) with them on the territory of Ukraine is analyzed.

Keywords: Chernihiv region, village headman, Ostarbeiter, Extraordinary Commission for investigating crimes of Nazi authorities, questionnaire.

УДК [(051):355(486)+355.088:070.22]"1942/1945"+069.8

В. Л. Третяк

**КОРЕСПОНДЕНТИ ЧАСОПISУ 1-ГО УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ
“ЗА ЧЕСТЬ БАТЬКІВЩИНИ”. 1942–1945 рр.**

**(на матеріалах фондової колекції Меморіального комплексу
“Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.”)**

У статті на основі матеріалів фондової колекції Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.” встановлено кореспонденційний корпус газети “За честь Батьківщини”, що у 1942–1945 рр. виступала головним друкованим органом Воронежського та 1-го Українського фронтів. Досліджено бойовий шлях і умови праці робітників редакції часопису. Визначено особливості діяльності та змістове наповнення видання. Окреслено систему функціонування радянської військової періодики в роки Другої світової війни.

Ключові слова: військова преса, військовий кореспондент, “За честь Батьківщини”, Воронежський фронт, 1-й Український фронт, Спілка письменників, Спілка художників, Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Вивчення Другої світової війни, однієї з наріжних подій в історії людства, вимагає глибокого аналізу всіх її складників, серед яких на особливу увагу заслуговує моральна мотивація вояка на полі бою, адже солдат повинен розуміти, “за що він має віддати життя”, чому повинен це зробити і наскільки це важливо для його народу і країни.

Слід зазначити, що основи студіювання зазначеної проблематики закладено ще в радянські часи. у руслі історико-партійного історієписання ці питання перебували серед домінуючих, однак трактувалися в надзвичайно тенденційному ключі, що перешкоджало об’єктивній реконструкції історичної дійсності. На жаль, слід констатувати, що останнім часом зникла зацікавленість істориків чинниками, що визначають морально-психологічний стан військ під час появи так званих гібридних війн, коли інформаційне протиборство відіграє мало не ключову роль у досягненні цілей між ворогуючими сторонами.

Військова преса в роки Другої світової війни стала, по суті, єдиним джерелом інформації для бійців на фронті, адже створила навколо них необхідний для досягнення геополітичних цілей керівництва СРСР інформаційний фон. Підтримуючи тісний зв’язок із військовослужбовцями, мілітарна періодика впливала на психологічний стан солдатів, відігравала важливу роль у військово-патріотичному вихованні. Фундаментальними у сфері вивчення цієї проблематики стали дослідження С. Жукова, С. Сегеди та М. Рум’янцева [1; 2; 3].

Звичайно, ефективність змістового наповнення військових періодичних видань залежала від добору професійних кадрів до редакцій часописів, особливо фронткових, адже випускалися вони великим накладом й були розраховані на широкий загал читачів.

Мета наукової розвідки – на основі фондової колекції Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.” визначити кореспонденційний корпус часопису 1-го Українського фронту “За честь Батьківщини”, його бойовий шлях та умови праці, змістове наповнення видання, адже, на відміну від архівів, де зберігаються переважно документальні джерела, музей оперує великим комплексом реліквій – особистих речей, нагород, періодичних видань, наочно-образних, фоно-, фото-, кінодокументів, які, інтегруючись, сприяють всебічному розкриттю воєнно-історичних проблем. Саме тут на перший план виходить Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років – найбільша музейна установа військово-історичного профілю на теренах України, фондове зібрання якого на нині налічує близько 400 тис. музейних предметів. На жаль, газетний фонд Меморіалу обмежується лише 27 номерами періодичного видання “За честь Батьківщини”: за 1943 р. – 9 номерів російською, 6 – українською мовами; за 1944 р. – 4 та 6; за 1945 р. по 1 відповідно. Відсутність примірників видання компенсується значною кількістю особистих речей співробітників редакції, яка налічує близько 300 музейних предметів.

1-й Український фронт був одним із найбільших військово-стратегічних об'єднань у роки Другої світової війни, особовий склад якого, починаючи з другої половини 1943 р., брав участь у наймасштабніших військових операціях та виконував надважливі воєнно-стратегічні завдання на території Польщі, Чехословаччини та Німеччини.

Перші номери щоденної газети "За честь Батьківщини" (адреса редакції: польова пошта № 48828-А), головного друкованого органу Воронезького фронту, побачили світ у червні 1942 р. Зважаючи на те, що військові часописи обслуговували частини та з'єднання впродовж усього періоду війни, як основний друкований орган 1-го Українського фронту газета випускалася з 20 жовтня 1943 р., коли згідно з наказом Ставки Верховного Головнокомандування № 30227 від 16 жовтня 1943 р. відбулося перейменування фронту з Воронезького, до 10 липня 1945 р., коли фронт було розформовано, а газета й далі виходила у світ як видання управління Центральної групи військ Збройних сил СРСР.

Основні примірники часопису виходили двома мовами – українською та російською. Відповідальним редактором був С.І. Жуков. Українським виданням опікувався заступник редактора Т.Р. Одутько. На початку заснування газети її російський тираж становив 40 тис. примірників, український – 12 тис., але в подальшому корелювався залежно від становища на фронті та кількості військ, які входили до його складу. Зі збільшенням упродовж другої половини 1943 р. і в 1944 – 1945 рр. чисельності українців у складі фронту (60 – 80 %) відповідно зріс і тираж україномовного примірника.

Багатонаціональна аудиторія читачів потребувала інформації рідною мовою, яка б враховувала ментальність та національні традиції, тому перед політуправлінням фронту на чолі з генерал-майором С.С. Шатіловим, а з 20 жовтня 1944 р. і до моменту розформування фронту – генерал-майором П.В. Ящечкіним постало завдання забезпечити всі категорії військовослужбовців різних національностей відповідною пресою. Зважаючи на цю потребу, газета "За честь Батьківщини" двічі на тиждень у напівстандартному форматі на чотирьох шпальтах виходила узбецькою, казахською, башкирською та татарською мовами по 2 тис. примірників кожною [1, с.8, 10]. Спочатку тираж таких видань коливався від 5 до 8 тис. примірників, згодом його почали корегувати, відповідно до норм – одна газета на 5 або 10 осіб [4, с.31]. У групі зберігання "Газети" Меморіалу зберігається шість номерів газети узбецькою мовою "За честь Батьківщини" ("Vatan sharafigi uchun"), переданих Р.К. Абдурахмановим, який із першого дня виходу видання й до серпня 1946 р. обіймав посаду редактора примірника часопису виданого узбецькою мовою [5]. У жовтні 1942 р. Р. Абдурахманов у званні старшого політрука був призваний до лав армії. Війну закінчив в Австрії у званні майора. За організацію газети узбецькою мовою був нагороджений орденами Червоної Зірки (4 жовтня 1943 р.) та Вітчизняної війни II ступеня (14 квітня 1945 р.) [6].

Усі співробітники військових періодичних видань входили до особового складу РСЧА, для них устанавлювався порядок надання військових звань по лінії адміністративної служби та критерії для відзначення бойовими нагородами. Літераторів спрямовували до політуправлінь фронтів та політвідділів військових формувань нижчих ланок, на їхні плечі лягали завдання з налагодження видання часописів, стінгазет, листівок на всіх структурних рівнях армії, починаючи зі взводів і рот, а також основна пропагандистська та інформаційна діяльність. Упродовж усієї війни комплектацією редакцій та підготовкою кістяка мілітарної преси – журналістів та кореспондентів – опікувалося Головне політичне управління РСЧА, яке уже в перші дні радянсько-німецького протистояння згідно з наказом № 0045 від 24 червня 1941 р. відправило на фронт першу групу журналістів та письменників. Загалом у роки війни у військових редакціях працювало понад 4 500 військових журналістів, 280 письменників, сотні тисяч військкорів [4, с.5]. Штатними кореспондентами газети "За честь Батьківщини" також виступали знані майстри художнього слова, серед яких були члени Спілки письменників УРСР та СРСР.

У фондах Меморіалу зберігаються твори та світлини, відомого українського письменника, драматурга, фольклориста, члена Спілки письменників УРСР (із 1940 р.) М.П. Стельмаха (з 1944 р. штатного дописувача, літературного співробітника із листів часопису "За честь Батьківщини") що увібрали у себе переживання воєнного лихоліття [7]. Як і переважна більшість військкорів, матеріали для своїх нарисів автор збирав безпосередньо в ході боїв. Зокрема, влітку 1944 р. під час наступу на Львівському напрямі військ 1-го Українського фронту, у смузі прориву 33-ї Білоцерківської артилерійської бригади, зазнавши важкого поранення, під постійним вогнем ворога та бомбардуваннями виконував завдання редакції щодо надання оперативної інформації про наступ. Після повернення з лікування у складі 388-го самохідного артилерійського полку 3-ї танкової армії впродовж лютого 1945 р. брав участь у боях за міста Легниця, Явор та інші на території Нижньої Сілезії, забезпечував часопис матеріалами про хід операції з оточення оппельського угруповання Вермахту під час Верхньосілезької наступальної операції в березні 1945 р.

У фототеці музею зберігаються негативи світлин українського поета, члена Спілки письменників СРСР (із 1934 р.) В.М. Сосюри [8]. Майор, військовий кореспондент часопису "За честь Батьківщини" із другої половини 1942 р. до 1944 р. Володимир Миколайович на шпальтах газети публікував патріотичні вірші, художні нариси, що відображали героїку радянських солдатів. За плідну діяльність у редакції фронтового видання нагороджений орденами Леніна (1944 р.) та Червоного Прапора (1943 р.) [9]. Війну закінчив у званні підполковника.

Негативи воєнного часу, передані на постійне зберігання до Меморіалу, відображають бойовий шлях постійного кореспондента фронтового часопису, письменника-фантаста, автора дитячих творів, члена Спілки письменників СРСР (із 1942 р.) О.І. Шарова (справжнє ім'я Шер Ізраїльович Нюренберг) [10]. У 1943 р. відбув у політуправління 1-го Українського фронту. Відтоді до закінчення війни на шпальтах фронтового часопису висвітлював військові операції в ході визволення України, Польщі, під час боїв на

території Німеччини, для цього постійно виїздив у діючі війська. О. Шаров – свідок визволення концентраційного табору Аушвіц, автор статей про цю фабрику смерті [11, 12]. За активну діяльність у газеті “За честь Батьківщини” нагороджений орденами Червоного Прапора (1944 р.), Вітчизняної війни II ступеня (1944 р.), медаллю “За бойові заслуги” [13]. Війну письменник закінчив у званні майора.

Значну колекцію реліквій, зокрема рукописів, особистих речей, світлин, зібрали працівники Меморіалу про українського письменника, поета, публіциста, сценариста, драматурга, члена Спілки письменників СРСР (із 1935 р.) Л.Д. Дмитерка [14]. Любомир Дмитерко на війну пішов у званні інтенданта 2 рангу на посаді військового кореспондента часопису 18-ї армії “Знамя Родины”. Брав участь в оборонних боях на Правобережній Україні в районі річок Прут та Дніпро. Письменник – учасник Донбаської, Воронежсько-Ворошиловградської, Ростовської (1941 р.) оборонних операцій, Ростовської наступальної операції (1943 р.), битви за Кавказ. Після входження 18-ї армії до складу Воронежського фронту (із 20 серпня 1943 р.) стає військором видання “За честь Батьківщини”. Упродовж другої половини 1943 р. Л. Дмитерко брав безпосередню участь у боях за Прилуки, Суми, Лебедин, Пирятин, Миргород, Переяслав-Хмельницький, зазнав поранення. Учасник форсування Дніпра в районі Вишгорода, за завданням редакції у ніч проти 6 листопада увійшов у Київ разом із бійцями 5-го гвардійського танкового корпусу. У листі до рідних восени 1943 р. він так розповідав про події на фронті: “...Тепер у нас урожай, щодня беремо якесь місто, треба встигати бути скрізь. Прапор визволення підноситься над нашою багатостраждальною землею!” [15]. Далі письменник визволяв Правобережну Україну (Житомирсько-Бердичівська, Корсунь-Шевченківська, Луцько-Рівненська, Проскурівсько-Чернівецька, Львівсько-Сандомирська наступальні операції). 9 березня 1944 р. за висвітлення Корсунь-Шевченківської битви був удостоєний ордена Вітчизняної війни I ступеня [16]. Практично в кожному номері газети друкувалися його статті, передані з поля бою. Разом із діючими частинами пройшов територією Польщі, Чехословаччини, Німеччини (Сандомирсько-Сілезька, Нижньосілезька та Верхньосілезька, наступальні операції). Війну у Берліні у званні майора закінчив.

Негативи світлин, що зберігаються у фототеці музею, розповідають про роботу в часописі 1-го Українського фронту радянського поета, члена Спілки письменників СРСР (із 1935 р.) І.Л. Френкеля [17]. З 1940 до 1945 рр. – спеціальний кореспондент фронтових газет “За Батьківщину”, “Червоноармійська правда”, “За честь Батьківщини”. За плідну роботу в редакції часопису “За честь Батьківщини”, зокрема за написання низки віршів, пісень, прозаїчних творів, роботу з молодими поетами, виступи у військових частинах 4 жовтня 1943 р. нагороджений орденом Червоного Прапора [18]. На шпальтах газети виступав також із прозаїчними творами, присвяченими подіям на території Польщі та Німеччини [19, 20]. Війну закінчив у званні майора.

Загалом у роки війни дві третини тодішнього складу Спілки письменників УРСР – понад 160 літераторів – перебували на фронті, 32 з них загинули [21, с.15]. Загалом у Радянському Союзі в роки війни загинуло 275 майстрів пера (переважно кореспондентів) [22, с.95].

У фондозбірні Меморіалу зберігаються матеріали українського поета, драматурга, прозаїка, перекладача С.О. Голованівського [23]. Це записники митця, листи до рідних тощо. Згідно з наказом Головного політуправління РСЧА в перші дні війни у званні військового інтенданта 1 рангу письменник пішов на фронт як військовий кореспондент газети “Красная Армия” Південно-Західного фронту. Коли був заснований часопис “За честь Батьківщини”, став одним із перших його співробітників. На особливу увагу заслуговує колекція бойових нагород митця слова, серед яких ордени Червоного Прапора та Вітчизняної війни I і II ступенів, медалі “За оборону Москви”, “За оборону Сталінграда” “За оборону Києва”. Нагороди певною мірою відображають умови, в яких доводилося здобувати матеріал військовим кореспондентам. Зокрема, орденом Вітчизняної війни I ступеня (06.11.1947 р.) відзначений за те, що в ході Харківської наступальної операції на початку 1943 р. під час безрезневих боїв на р. Сіверський Донець, виконуючи завдання редакції, постійно перебував на командному пункті, під час артилерійського обстрілу дістав важке уламкове поранення, однак і далі виконував бойові завдання. Орден Червоного Прапора (29.03.1943 р.) одержав за те, що під час Белгородсько-Харківської наступальної операції влітку 1943 р. в районі смт Борова забезпечив переправу бійців через р. Оскол, згодом вивів колону автомашин із військовим реманентом зі Старобільська до Калача. Зазнавши чергового поранення, С. Голованівський і далі забезпечував редакцію видання матеріалами про визволення Розсоші, Олексіївки та Харкова [24]. На шпальтах часопису постійно презентувалися його вірші, нариси, кореспонденції, покликані сприяти військово-патріотичному вихованню військовослужбовців. Війну письменник закінчив у званні підполковника.

За роботу в бойових умовах та забезпечення видання матеріалами працівники редакції фронтового часопису “За честь Батьківщини” в роки Другої світової війни відзначалися бойовими нагородами згідно з наказами військ Воронежського та 1-го Українського фронту за № 67/н від 29.03.1943 р.; № 180/н від 04.10.1943 р. (всього 21 співробітника); № 46/н від 09.03.1944 р.; № 56/н від 14.04.1945 р.; № 102/н від 16.06.1945 р.

Одним із постійних кореспондентів колективу газети “За честь Батьківщини” виступав С.О. Борзенко, твори та світлини воєнного часу якого зберігаються у фондозбірні музею [25]. Із перших днів війни С. Борзенко – старший лейтенант, військовий кореспондент часопису “Знамя Родины” 18-ї армії. За дорученням редакції часто виїздив на передову, брав участь у боях, відвідував партизанські загони. Восени 1942 р. у складі диверсійної групи перебував у тилу ворога в районі Туапсе. Учасник штурму Новоросійська й усіх подальших боїв на Таманському півострові. Завдяки його матеріалам читачі газети першими дізнавалися про бойові дії в Криму та на Тамані (Новоросійсько-Таманська наступальна операція). Щоб написати про вступ радянських військ на територію Криму в складі першого десантного загону 318-ї

стрілецької дивізії під час Керченсько-Ельтигенської десантної операції 1 листопада 1943 р. висадився в Керчі. Особисто брав участь у відбитті контратак ворога, кількість яких у перші дні доходила до 17 – 19. При цьому він бездоганно виконував свої безпосередні завдання військового кореспондента – постійно передавав інформацію до редакції газети про становище десантників. За успішні дії Указом Президії Верховної Ради СРСР від 17 листопада 1943 р. майору С.О. Борзенку було присвоєно звання Героя Радянського Союзу [26]. З грудня 1943 р. як військовий кореспондент газети “За честь Батьківщини” висвітлював бої у ході Київської оборонної, Житомирсько-Бердичівської, Корсунь-Шевченківської, Луцько-Рівненської, Проскурівсько-Чернівецької та Львівсько-Сандомирської наступальних операцій. Із серпня 1944 р. і до завершення війни – спеціальний кореспондент газети “Правда” по 1-му Українському фронту. Разом із діючими частинами пройшов територією Польщі, Чехословаччини та Німеччини. Війну закінчив у Берліні. 14 квітня 1945 р. за роботу в часописах 1-го Українського фронту був нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня [27].

Усього в роки війни 18 фронтівих кореспондентів були удостоєні звання Героя Радянського Союзу [22, с.95]. У фондозбірні музею зберігаються також матеріали (світлини, копії нагородних листів тощо) Героїв Радянського Союзу, які не були постійними дописувачами часопису “За честь Батьківщини”, а лише час від часу публікували нариси про бойовий досвід радянських Збройних сил у протистоянні з Вермахтом, – генерал-майора М.П. Пухова, гвардії старшого сержанта Б. Садикова та старшини А. Калієва [28]. Двоє останніх, не перебуваючи у складі 1-го Українського, брали участь у зустрічах та нарадах військорів, які проводило політуправління фронту за сприяння редакції газети “За честь Батьківщини” [29].

Слід відзначити, що не всі військові кореспонденти мали вагомий літературний досвід і були визнаними митцями. Про таких Л.Д. Дмитерко у виступі на 9-му пленумі Спілки письменників УРСР, що відбувся в Москві 7 лютого 1944 р. сказав так: “Не можна зводити нашу літературу до невеликої групи письменників, що живуть у Києві. На фронті працює велика кількість літераторів. Хай керівництво Спілки не забуває про них” [30, арк.27].

8 листопада 1943 р. у фронтівому часописі був надрукований нарис “У боях за Київ” капітана С.М. Борзунова. Вагомого літературного доробку до цього він не мав.

22 вересня 1943 р. із десантом розвідників мотострілецького батальйону 51-ї гвардійської танкової бригади 3-ї гвардійської танкової армії форсував Дніпро в районі с. Григорівка Канівського району. Брав участь у боях за утримання плацдарму, у числі перших входив до визволеного Києва, у складі 3-ї гвардійської танкової армії – учасник визволення Правобережної України, Польщі, боїв на території Німеччини. На шпальтах газети “За честь Батьківщини” друкувалися його огляди з інформацією про новітню німецьку зброю та методи боротьби з нею [31]. Війну закінчив у званні майора. У фондозбірні містяться світлини та твори митця, в основі яких – спомини про воєнні роки” [32].

Одним із найдієвіших засобів морально-психологічного впливу на реципієнта серед радянських пропагандистів вважався “наочно-гасловий”. Тому не випадково значна увага приділялася художньому оформленню періодичного видання. Зокрема, перша шпальта газет обов’язково містила шпигель-вікно (верхній правий кут) для слогана або малюнка, які легко запам’ятовує читач. У великій кількості на шпальтах розміщувалися фотографії, малюнки. Зокрема, газета “За честь Батьківщини” вела постійну рубрику фронтівому гумору, де оприлюднювалися шаржі, карикатури штатних художників часопису В. Біркіна, М. Хейфіца та ін. [33, 34, 35, 36]. Загалом 900 членів Спілки художників СРСР вступили до лав діючої армії й водночас працювали в редакціях військових видань [37, с.368].

У пінакотеці Меморіалу зберігаються малюнки воєнної доби художнього редактора газети “За честь Батьківщини”, члена Спілки художників СРСР (із 1944 р.) Ю.В. Баланівського. На посаді художнього редактора перебував у 1943 – 1944 рр. Його відкликали з фронту для видання агітаційних плакатів [38].

У фронтівому виданні штатними фотокореспондентами працювали О.В. Ігнатівич та В.П. Юдін, які по війні стали класиками військової фотожурналістики. У фондах Меморіалу зберігаються документи, нагороди, особисті речі, а також цілі серії робіт, виконаних ними [39].

З початком радянсько-німецького протистояння О.В. Ігнатівич, як фотокореспондент газети 10-ї армії “Бойовий прапор” свої перші знімки робила під час битви за Москву, зокрема на Ростовсько-Вяземському плацдармі. Маючи звання лейтенанта, як фотокор газети “За честь Батьківщини” закарбувала шлях 1-го Українського фронту, зокрема визволення України, Білорусії, Польщі, бої на території Німеччини [40]. Виконуючи завдання політуправління фронту, в січні 1945 р. здійснила серію знімків концтабору Аушвіц, визволеного військами 100-ї Львівської стрілецької дивізії 27 січня 1945 р. [41]. Автор низки світлин про воєначальників, Героїв Радянського Союзу, зокрема про двічі Героя Радянського Союзу, Маршала СРСР, командувача 1-го Українського фронту І.С. Конєва, тощо [42]. 16 червня 1945 р. За роботу в бойових умовах була удостоєна ордена Червоної Зірки [43].

Як штатний фотокореспондент часопису “За честь Батьківщини” кілька роликів під час визволення Аушвіца зафільтмував член Спілки художників СРСР (у повоєнний час) В.П. Юдін. Ці світлини відомі у всьому світі, стали документальним доказом злочинів, що чинилися в найбільшому таборі смерті [44]. Із початком війни В. Юдін призначений фотокореспондентом при політвідділі 21-ї армії, у званні техника-інтенданта 2 рангу брав участь у Сталінградській битві. З червня 1943 р. він як фотокореспондент ТАРС та часопису “За честь Батьківщини” знімав перебіг боїв, які вели війська 1-го Українського фронту [45]. Його світлини часів воєнного лихоліття лягли в основу фотоальбомів “Безсмертя”, “Шляхами війни” та ін. 16 червня 1945 р. за

роботу в бойових умовах був удостоєний ордена Червоної Зірки [46]. Війну закінчив у званні гвардії старшого лейтенанта.

Час від часу на шпальтах газети "За честь Батьківщини" розміщувалися світлини кореспондента фотохроніки ТАРС Е.Н. Євзеріхіна. У фототеці Меморіалу зберігається його серія робіт, датованих 1934 – 1939 рр. [47]. Темою його фотографій під час Другої світової війни стали Сталінградська битва, визволення України, Білорусії, Польщі, Чехословаччини тощо.

Отже, реліквії, що зберігаються у фондосховищі, а також представлені в експозиції Меморіального комплексу "Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр." дають змогу повною мірою відтворити функціонування фронтового часопису 1-го Українського фронту "За честь Батьківщини". Кореспонденційний корпус видання вирізнявся високою професійністю, оскільки до нього входили члени Спілки письменників та Спілки художників УРСР і СРСР, а також багато інших талановитих літераторів та митців, що позитивно впливало на імідж газети, покращувало її літературний та естетичний рівень. Працівники редакції збирали матеріали безпосередньо на фронті, не раз були учасниками бойових зіткнень, зазнавали поранень, були відзначені бойовими нагородами, в тому числі й найвищими. Змістове наповнення газети повною мірою стало літописом бойового шляху Воронезького (1-го Українського) фронтів, а залучення майстрів художнього слова до військово-патріотичного виховання поліпшувало морально-психологічний клімат особового складу. Саме тому це видання є цінним джерелом для військових істориків.

Джерела та література

1. Жуков С.И. Фронтная печать в годы Великой Отечественной войны / [С.И. Жуков]. – М.: изд-во Московского университета, 1968. – 388 с.
2. Сегеда С.П. Створення та розвиток української військової преси (XX – початок XXI століття): монографія. / [С.П. Сегеда]. – Рівне: Овід, 2012. – 504 с.
3. Румянцев Н.И. Журналистика в военной шинели / [Н.И. Румянцев]. // Военно-исторический журнал. – 2011. – № 6. – С. 25-26.
4. Попов Н.П., Горохов Н.А. Советская печать в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 / [Н.П. Попов, Н.А. Горохов]. – М.: Воениздат, 1981. – 386 с.
5. Фонди Меморіального комплексу "Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр." (далі Фонди МКНМІВВВ). – Книга надходження (далі КН)-36425–36430. – Газети (далі Г.)-5211–5216.
6. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=1268732092&tab=navDetailManCard>.
7. Фонди МКНМІВВВ. – КН-245523/1–3, Н-6489/1–3; КН-218038, 222834, 223814. – Фото (далі Ф.)-29074, 29704, 29885; КН-24521, 54920, 55335, 55647, 83319–83320, 83704–83705, 92512, 134004, 134011, 134013, 185305, 195177, 220028. – Книги (далі К.)-657, 1351,1440, 1544, 8368–8369, 8642, 8647, 10193, 16979, 16981, 16983, 21243, 23267, 24960.
8. Фонди МКНМІВВВ. – КН-245535. – Негативи (далі Н.)-6501.
9. Довідкова картка В.М. Сосюри // Генеральний каталог Меморіального комплексу "Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років".
10. Фонди МКНМІВВВ. – КН-245536/1–2, 245539/1–15. – Н.-6502/1–2, 6505/1–15.
11. Шаров А. Немецкая фабрика смерти – Освенцим // За честь Родины. – 1945. – 28 февраля. – № 51.
12. Шаров А. Расплата // За честь Родины. – 1945. – 1 февраля. – № 28.
13. Довідкова картка О.І. Шарова // Генеральний каталог Меморіального комплексу "Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років".
14. Фонди МКНМІВВВ. – КН-44813–44818, 47942–47946. – Документи (далі Д.)-10077–10083, 10692–10696; КН-42635, 44821–44827. – К.-1041, 1103–1109; КН-44819. – Річ різна (далі РР.)-847; КН-47947, 47950. – Ф.-12068, 12071.
15. Лист Л.Д. Дмитерка до рідних. 1943. // Фонди МКНМІВВВ. – КН-47946. – Д.-10696.
16. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=19909599&tab=navDetailDocument>.
17. Фонди МКНМІВВВ. – КН-245534, 245539/1–15. – Н.-6500, 6505/1–15.
18. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=18784600&tab=navDetailDocument>.
19. Ермилов В., Френкель И. Митинг в освобожденном Кракове // За честь Родины. – 1945. – 26 января. – № 23.
20. Френкель И. Дорога в Берлин // За честь Родины. – 1945. – 2 февраля. – № 29.
21. Полковенко В.В. Українська радянська журналістика у Великій Вітчизняній війні / [В.В. Полковенко]. – К.: видавниче об'єднання "Вища школа", 1975. – 168 с.
22. Байрау Д. Пропаганда как механизм агитации / [Д. Байрау] // Отечественная история. – №1. – Январь-февраль. – 2008. – С. 91-99.
23. Фонди МКНМІВВВ. – КН-200567–200569. – Нагороди дорогоцінні метали (далі НДМ.)-3135–3137; КН-200574–200584. – Нагороди недорогоцінні (далі НН.)-12241–12251; КН-200570–200573, 201932–201935; 201938. – Д.-30921–30923, 31499–31501, 31695–31696; КН-201931. – Г.-72020; КН-201936–201937, 201939. – К.-23990–23992; Науково-допоміжний (далі НД.)-23300, 23340–23341.
24. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=81964827&tab=navDetailDocument>; <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=18415568&tab=navDetailDocument>.
25. Фонди МКНМІВВВ. – КН-184546. – К.-21147; КН-45693. – Ф.-11581; КН-245517-245519, 245521, 245538. – Н.-6483–6485, 6487, 6504.
26. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс] // Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=150560994&tab=navDetailDocument>.
27. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс] // Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=23862494&tab=navDetailManAward>.

28. Фонди МКНМІВВВ. – КН-228955, 245067, 246937, 246941. – Д.-41350, 53921, 55268, 55272; КН-187843. – Ф.-24461; Музейне досьє – К-100; П-875; С-54.
29. На совещании военкоров и читателей // За честь Родины. – 1944. – 30 мая. – № 129.
30. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Фонд 1. – Опис 23. – Справа 858. – 35 аркушів.
31. Борзунов С. Немецкие танкетки-торпеды // За честь Родины. – 1944. – 6 июня. – № 135.
32. Фонди МКНМІВВВ. – КН-60836. – Ф.-14724; КН-60837. – Г.-13483; КН-60839–60840. – К.-1933–1934; НД.-12994.
33. Брискин В. Добьем фашистского зверя! // За честь Родины. – 1945. – 28 января. – № 25.
34. Брискин В. Одер-лейтенант // За честь Родины. – 1945. – 8 февраля. – № 34.
35. За честь Родины. – 1945. – 1 февраля. – № 28.
36. За честь Родины. – 1945. – 2 февраля. – № 29.
37. Всемирно-историческая победа советского народа: 1941 – 1945 / [Под ред. А.А. Гречко]. – М.: Наука, 1971. – 646 с.
38. Фонди МКНМІВВВ. – КН-81314–81320 – Образотворче мистецтво – 901–907; КН-150501–150504. – Г.-61249–61252.
39. Фонди МКНМІВВВ. – КН-242234/1–5, 242235/1–2, 242236, 24237/1–2, 242238–242239, 242240/1–2, 242241/1–6, 242242/1–9, 242243/1–3, 244643/ 1–12, 244644/1–3, 244645/1–2, 244646/1–3, 244647/1–3, 244648/1–2, 244649/1–2, 244650/1–3, 244651/1–3, 244652/1–3, 244653/1–10, 244654/1–2, 244655/1–6, 244656/1–6, 244657/1–7, 244658/1–2, 244659/1–3, 245511/1–5, 24551–245514, 245515/1–4, 24516/1–2, 24517–24518, 245519/1–2, 245520–245521, 245522/1–2, 245523/1–3, 245524, 245525/1–9, 245526/1–2, 245527, 245528/1–6, 245529, 245530/1–3, 245531/1–6, 245532/1–13, 245533/1–6, 245534–245535, 245536/1–2, 245537–245538, 245539/1–15, 245540/1–9, 245541/1–15, 245542/1–5, 245543/1–3, 245544/1–2, 245545/1–8, 245546/1–2, 245547/1–6, 245548, 245549/1–2, 245550/1–2, 245551, 245552/1–2, 245553/1–3, 245554/1–3. – Н.-6378/1–2, 6451/1–5, 6452/1–2, 6453, 6454/1–2, 6455–6456, 6457/1–2, 6458/1–6, 6459/1–9, 6460/1–3, 6461/1–12, 6462/1–3, 6463/1–2, 6464/1–3, 6465/1–3, 6466/1–2, 6467/1–2, 6468/1–3, 6469/1–3, 6470/1–10, 6471/1–2, 6472/1–6, 6473/1–6, 6474/1–7, 6475/1–2, 6476/1–3, 6477/1–5, 6478–6480, 6481/1–4, 6482/1–2, 6483–6484, 6485/1–2, 6486–6487, 6488/1–2, 6489/1–3, 6490, 6491/1–9, 6492/1–2, 6493, 6494/1–6, 6495, 6496/1–3, 6497/1–6, 6498/1–13, 6499/1–6, 6500–6501, 6502/1–2, 6503–6504, 6505/1–15, 6506/1–9, 6507/1–15, 6508/1–5, 6509/1–3, 6510/1–2, 6511/1–8, 6512/1–2, 6513/1–6, 6514, 6515/1–2, 6516/1–2, 6517, 6518/1–2, 6519/1–3, 6520/1–3; КН-85461. – НДМ.-2569; КН-85462–85467. – НН.-6177–6182; КН-85458–85459. – Ф.-16947–16948; КН-85470–85474. – Д.-16059–16063; КН-85475. – РР.-1382.
40. Игнатович О. Разбитая немецкая техника в городе Розенберге // За честь Родины. – 1945. – 4 февраля. – № 30.
41. Игнатович О. В Освенцимском лагере немецкие врачи проводили зверские опыты над людьми // За честь Родины. – 1945. – 16 марта. – № 65.
42. Игнатович О. Герой Одера Владимир Загной // За честь Родины. – 1945. – 5 февраля. – № 31.
43. Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг." [электронный ресурс]. Режим доступа: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=28857615&tab=navDetailDocument>.
44. Антология советской фотографии. В 3-х томах / [Ред. кол.: А. Вартанов, Г. Оганов, В. Помазнев, О. Суслова, Г. Чудаков]. – Т. III. 1941 – 1945. – М.: "Планета", 1987. – С. 198 – 204.
45. Юдин В.П. В Германию повели свои грозные машины славные танкисты, герои боев за освобождение Украины и Польши // За честь Родины. – 1945. – 26 января. – № 23.
46. Фонди МКНМІВВВ. – КН-85460. – НДМ.-2568.
47. Фонди МКНМІВВВ. – КН-159771–159839. – Н.-4070–4138.

Третяк В. Л. Корреспонденты газеты 1-го Украинского фронта "За честь родины". 1942–1945 гг. (на материалах фондовой коллекции Мемориального комплекса "Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.")

В статье на основе материалов фондовой коллекции Мемориального комплекса "Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг." установлен корреспондентский корпус газеты "За честь Родины", которая в 1942–1945 гг. выступала главным печатным органом Воронежского и 1-го Украинского фронтов. Исследованы боевой путь и условия труда работников редакции журнала. Определены особенности деятельности и содержательное наполнение издания. Очерчена система функционирования советской военной периодики в годы Второй мировой войны.

Ключевые слова: военная пресса, военный корреспондент, "За честь Родины", Воронежский фронт, 1-й Украинский фронт, Союз писателей, Союз художников, Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.

Tretyak V. L. Correspondents of Magazine of the 1th Ukrainian front "for Honour of motherland". 1942–1945 (on materials of fund collection of Memorial complex "National museum of history of Great Patriotic War 1941–1945")

In the article on the basis of materials of fund collection of the Memorial complex "the National museum of history of Great Patriotic war of 1941 – 1945" the correspondence corps of newspaper "For honour of Motherland" is set, that in 1942 – 1945 came forward as the main printing organ of Voronezh and 1th Ukrainian fronts. The battle way and terms of activity of the members of staff of above mentioned magazine were investigated. The features of activity and semantic filling of edition were described. Outlined system of functioning of soviet military periodicals in the years of Second world war.

Keywords: the military press, military correspondent, "For honour of Motherland", Voronezh front, 1th Ukrainian front, The Writers' Union, the Union of Artists, the National museum of the Great Patriotic War 1941–1945.